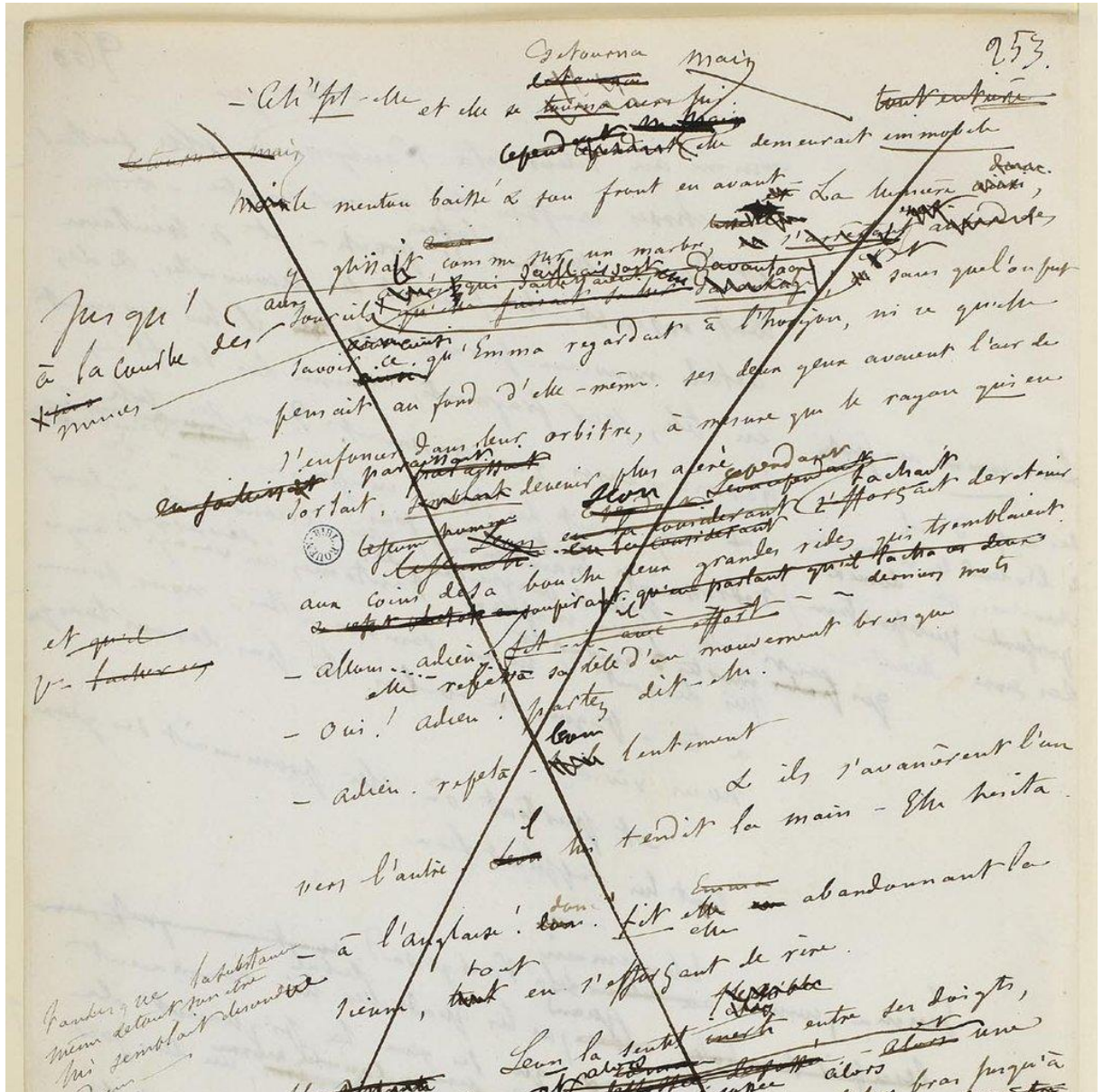

Στο μεταίχμιο του δικαίου και της λογοτεχνίας: Οι δίκες του Φλωμπέρ και του Μπωντλαίρ

Βαρβάρα Μπουκουβάλα, Πρόεδρος Πρωτοδικών Δ.Δ.-Δ.Ν.

Το δίκαιο και η λογοτεχνία έχουν ως κοινούς τόπους την αφήγηση και την ερμηνεία του κόσμου και διατηρούν εκλεκτικές συγγένειες με την ηθική.

Λίγο σαν λογοτέχνες λίγο σαν δικαστές όλοι θέλουν να κρίνουν τις υποθέσεις των δικών. Για τον λόγο αυτό κάθε υπόθεση που άγεται σε δίκη, καλεί αθέλητα τους ανθρώπους, και όχι μόνον τους δικαστές, να γίνουν ερμηνευτές, να ερμηνεύσουν τους δρώντες και τα δρώμενα του κόσμου, να ακονίσουν την ενουσιασθή τους και την

κρίση τους, να κατανοήσουν¹, χωρίς, όμως, να έχουν το προσόν και την ικανότητα του δικαστή: να υποχρεούνται να είναι αμερόληπτοι και να εφαρμόζουν κανόνες δικαίου για την ανεύρεση της αλήθειας.

Πολλοί τονίζουν την υπερέχουσα θέση της λογοτεχνικής αναζήτησης της αλήθειας έναντι της δικαστικής, ότι, δηλαδή, η ρητορική αναζήτηση της αλήθειας στη δικαστική αίθουσα υπόκειται σε διαδικαστικούς περιορισμούς, δεν είναι ελεύθερη, κι ως εκ τούτου, η δίκη στοχεύει περισσότερο στην ορθή τήρηση της διαδικασίας παρά στην αναζήτησή της².

Κι όμως. Το δικαστήριο δεν οδηγείται σε ωμή εφαρμογή των κανόνων δικαίου. Η δίκη διεξάγεται πλήρως κατ' εφαρμογή κανόνων δικαίου που διέπουν όλες τις ενέργειες του δικαστηρίου, από την κλήση των διαδίκων, τη συγκέντρωση του αποδεικτικού υλικού έως και τη δόμηση της δικανικής ετυμηγορίας. Δίπλα, μέσα και πέρα από τους κανόνες αυτούς υπάρχει κι ένα άλλο υλικό. Τα «σώματα», απτά ή μη, ορατά ή αόρατα, οι αξίες, οι λέξεις, η υπέρβασή τους, το περιθώριο των σιωπών του νόμου, η αναζήτηση ενίοτε μίας δικαίας λύσης, όταν η πραγματικότητα του κόσμου κείται ηθελημένα ή αθέλητα πέρα από το ερμητικά κλειστό γράμμα του νόμου και τόπος επαφής αμφοτέρων και όλων το δικαστήριο. Σ' αυτόν τον τόπο εφεύραμε έναν τρόπο για να επαναφέρουμε στη γλώσσα τη δύναμη του συντονισμού της.

Και μετά από αυτή την ιντριγκαδόρική εισαγωγή, ένα θεμελιώδες ερώτημα: είναι ο λογοτέχνης δέσμιος των κανόνων δικαίου κατά τη συγγραφή των κειμένων του;

Η απάντηση ήταν ναι. Και τούτο, διότι στην ιστορία της λογοτεχνίας απαντάμε πολλά παραδείγματα διώξεων λογοτεχνών. Για αυτό, εξάλλου, οι συγγραφείς με την πάροδο του πραγματικού χρόνου διεκδίκησαν και πέτυχαν την αυτονόμηση και αυτονομία της λογοτεχνίας από τις κρατούσες ηθικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτικές και οικονομικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις με σκοπό την υπεράσπιση και ανάδειξη των ιδανικών της τέχνης τους: την ομορφιά, την αλήθεια, την ανιδιοτέλεια, την ανεξάρτητη εκφραστικότητα, την αδάμαστη φαντασία της μυθοπλασίας.

Επιπλέον, υπάρχει ένα καθήκον αληθείας του συγγραφέα που μετουσιώνεται σε μια δεοντολογική υποχρέωσή του; Υπάρχει η τέχνη προς χάριν της τέχνης ή ένας συγγραφέας μπορεί να κατηγορηθεί για προσβολή των χρηστών ηθών, της θρησκευτικής ηθικής, ακόμη και της δημόσιας τάξης ή ασφάλειας; Θα πρέπει να

---

¹ M. Barraband/ L. Demanze, *Littérature du procès, procès de la littérature*, *Revue critique de fixions française contemporaine* [En ligne], 26 | 2023, mis en ligne le 15 juin 2023, consulté le 24 février 2025. URL : <http://journals.openedition.org/fixxion/10406> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/fixxion.10406>

² M. Cosnay, *Comment on expulse. Responsabilités en miettes*, Editions du Croquant, coll. « Carnets d'exil », 2011, σ. 17-18.

υπερέχει η αισθητική και καλλιτεχνική κριτική του λογοτεχνικού έργου πριν και πάνω από την ηθική του κρίση³;

Ο Edmond de Goncourt έγραψε στο ημερολόγιό του: «Είναι πραγματικά περίεργο το γεγονός ότι οι τέσσερις πιο αφοσιωμένοι στην τέχνη άνθρωποι οδηγήθηκαν ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων: ο Baudelaire, ο Flaubert και εμείς οι ίδιοι!⁴».

Ο Φλωμπέρ οδηγήθηκε σε δίκη για ένα βιβλίο. Μετά από μια περίοδο ανησυχίας, αναγκάστηκε να αστείευτεί: «Κύριοι, σας ανακοινώνω ότι αύριο Σάββατο 24 Ιανουαρίου θα τιμήσω με την παρουσία μου τον πάγκο των απατεώνων, στο έκτο σωφρονιστικό αστυνομικό τμήμα, στις δέκα το πρωί. Οι κυρίες είναι ευπρόσδεκτες. Απαιτείται αξιοπρεπές και καλόγουστο ντύσιμο»⁵.

Η υπόθεσή του εξετάστηκε στις 29 Ιανουαρίου 1857 από το έκτο τμήμα του ποινικού δικαστηρίου του Σηκουάνα. Το κατηγορητήριο συντάχθηκε βάσει των άρθρων 1 και 8 του νόμου της 17ης Μαΐου 1819, καθώς και 59 και 60 του ποινικού κώδικα του 1810 με την αιτιολογία ότι με το πρώτο του μυθιστόρημα, τη διάσημη πια Μαντάμ Μποβαρύ, προσέβαλε τη δημόσια τάξη, τα χρηστή ήθη και τις θρησκευτικές δοξασίες. Στο εδώλιο κάθισαν τρεις κατηγορούμενοι: ο διευθυντής της παρισινής επιθεώρησης, ο τυπογράφος και ο Γκυστάβ Φλωμπέρ.

Και τι έκανε ο Φλωμπέρ; Έγραψε, απλώς, τη Μαντάμ Μποβαρύ σε συνέχειες από τον Οκτώβριο έως τον Δεκέμβριο του 1856, στη Revue de Paris.

Κι όμως, αυτός ο τρόμος για τις λέξεις!

Μας προξενεί εντύπωση που γίνεται μια δίκη για τις λέξεις. Θα πρέπει να πάμε, όμως, πίσω. Η παντοδύναμη αυτοκρατορία του Ναπολέοντα και ο φιλελεύθερος χαρακτήρας του περιοδικού αρκούσε για να ξεσηκώσει το μένος του συντηρητικού πλήθους⁶.

Όπως ο ίδιος ο Φλωμπέρ ανέφερε στον Maupassant, υπάρχει ένα μίσος για τη λογοτεχνία, ένα ασυνείδητο μίσος ακόμη και για το στυλ του γράφοντος. Όταν γράφεις καλά έχεις απέναντί σου δύο εχθρούς: α. το κοινό, καθώς το στυλ το

---

³ É. Bauduin, De l'Index au droit d'auteur : scandales et procès littéraires, Postures, no. 20/2020: Dossier «De l'Index au droit d'auteur : scandales et procès littéraires». [De l'Index au droit d'auteur : scandales et procès littéraires | Revue Postures](#)

⁴ Edmond de Goncourt, Journal, 1860, όπως παρατίθεται σε A. Cassagne, La Théorie de l'art pour l'art en France chez les derniers romantiques et les premiers réalistes, Paris, Hachette, 1906, rééd. Seyssel, Champ Vallon, 1997, σ.125.

⁵ Αυτά φέρεται να είναι τα λόγια που είπε ο Φλωμπέρ στον Alfred Blanche, Γενικό Γραμματέα της Κυβέρνησης [Flaubert et Baudelaire sur le banc des escrocs](#)

⁶ F. Dupray, Madame Bovary et les juges. Enjeux d'un procès littéraire. Histoire de la justice, N° 17(1)/2007, σ. 227-245(228). <https://doi.org/10.3917/rhj.017.0227>.

αναγκάζει να σκεφθεί, να εργασθεί και β. την κυβέρνηση, γιατί αισθάνεσαι μέσα σου μια δύναμη και στην κυβέρνηση δεν αρέσει να υπάρχει μια άλλη δύναμη⁷.

Την υπεράσπιση του λογοτέχνη ανέλαβε ο Me Sénard, ένα μεγάλο όνομα του δικηγορικού σώματος και της πολιτικής, πρώην πρόεδρος της Εθνοσυνέλευσης, πρώην υπουργός Εσωτερικών και φίλος της οικογένειας Flaubert⁸.

Για τον Φλωμπέρ η δίκη είναι πολιτική⁹. Στην πραγματικότητα η δίωξη στρέφεται κατά του δημοκρατικού περιοδικού, στο οποίο δημοσιεύθηκε σε συνέχειες το έργο του, το οποίο διακινεί φιλελεύθερες ιδέες που κλονίζουν το αυτοκρατορικό καθεστώς¹⁰. Ο έμπειρος των ανθρωπίνων πραγμάτων λογοτέχνης θεωρεί ότι η επιρροή της οικογένειάς του στη Ρουέν θα καταφέρει να σταματήσει τη δίωξή του¹¹.

Στο ημερολόγιό του, που γράφτηκε χρόνια αργότερα, ο Ernest Pinard αναφέρει ότι ο Γενικός Εισαγγελέας αποφάσισε τη δίωξη του λογοτέχνη, διότι παρότι το μυθιστόρημα αυτό αποκαλύπτει ένα πραγματικό ταλέντο, η περιγραφή κάποιων σκηνών είναι πέρα από κάθε μέτρο. «Αν κλείσουμε τα μάτια μας σ' αυτό, ο Φλωμπέρ θα έχει πολλούς μιμητές που θα πάνε πολύ πιο πέρα...»¹². Προς γνώση και συμμόρφωση, λοιπόν, έπρεπε να διωχθεί!

Η τέχνη υπόκειται στην ανθρώπινη δικαιοδοσία. Ο Εισαγγελέας στην ετυμηγορία του ανέφερε ότι ο δικαστής δεν είναι κριτικός λογοτεχνίας, ενώ ο συνήγορος ανταπάντησε ότι «πράγματι δικαίως σας είπαν ότι ο δικαστής δεν είναι κριτικός λογοτεχνίας και δεν μπορεί να εκφέρει γνώμη για τους διαφορετικούς τρόπους κατανόησης του έργου»¹³.

Ο Εισαγγελέας παραδέχθηκε ότι οι εκφράσεις του κατηγορητηρίου "προσβολή της δημόσιας ηθικής και θρησκείας" ήταν "λίγο ασαφείς", θα μπορούσαν, όμως, να γίνουν κατανοητές από πρακτικά μυαλά.

Η δυσκολία προσέγγισης της ποινικής απαξίας του έργου έγκειται στην ευρύτητα του κειμένου του, ένα «ολόκληρο μυθιστόρημα», το οποίο ο δημόσιος κατήγορος συνόπισε, εμμένοντας στο «λάγνο χρώμα» του. Αναφερόμενος σε συγκεκριμένες σελίδες του μυθιστορήματος, κατηγόρησε τον Φλωμπέρ ότι δόξασε τη μοιχεία με τη λεκτική ωραιοποίηση των ηδονικών σκηνών και προσέβαλε τη θρησκεία με τη μίξη των ιερών με των βέβηλων θεμάτων, όπως όταν περιγράφει την εξομολόγηση της Έμμας, η οποία επινοεί μικρές αμαρτίες, ήτοι μένει στα γόνατα,

---

⁷ Lettre à Guy de Maupassant, 19 [16] février 1880, lettre ouverte, δημοσιευμένη σε Le Gaulois du 21 février 1880, Correspondance, éd. Jean Bruneau et Yvan Leclerc, Paris, Gallimard, coll. « Bibliothèque de la Pléiade », V, 2007, σ. 840.

⁸ [Le procès de Madame Bovary | Les Amis de Flaubert et de Maupassant](#)

⁹ Για αυτή την εκδοχή βλ. <https://flaubert.univ-rouen.fr/labo-flaubert/%C3%A9tudes/%C3%A9tudes-sur-%C5%93uvre/etudes-sur-madame-bovary/mon-affaire-est-une-affaire-politique-la-revue-de-paris-et-le-proces-de-madame-bovary/>

¹⁰ E. Pierrat, Le procès d'Emma Bovary, Revue Droit & Littérature, N° 1(1)/2017, σ.81-96(86). <https://doi.org/10.3917/rdl.001.0081>.

¹¹ E. Pierrat, ibid, σ.87.

¹² E. Pierrat, ibid, σ.88.

¹³ F. Dupray, Madame Bovary et les juges, ό.π., σ.231.

μέσα στις σκιές, κάτω από τον ψίθυρο του ιερέα, ταυτόχρονα, διακωμωδώντας το πρόσωπο του ιερέα- εξομολογητή, ο οποίος παρουσιάζεται ως αμέτοχος και υλιστής¹⁴. Από τη μία το γκροτέσκο πρόσωπο του ιερέα και από την άλλη η αυτοχειρία της Έμμα που παρουσιάζεται να εκβάλλει από το τίποτα, υποσκάπτοντας την αθανασία της ανθρώπινης ψυχής και οδηγώντας στη βεβήλωση του ιερού¹⁵. Για αυτόν, παρά τα βάσανα της Μαντάμ Μποβαρύ, το μυθιστόρημα ήταν ανήθικο, γιατί η ηρωίδα «πεθαίνει με όλο το κύρος της νιότης και της ομορφιάς της», χωρίς κανείς να έχει καταφέρει να «την κάνει να σκύψει το κεφάλι». Μόνον η χριστιανική ηθική, τόνισε στην αγόρευσή του, θα μπορούσε να καταδικάσει τη μοιχεία, αυτό το «έγκλημα κατά της οικογένειας», που ποτέ δεν καταδικάστηκε ρητά από τον συγγραφέα, και την αυτοκτονία, αυτή την έκφραση δυσπιστίας κατά του θαύματος της ζωής και της ψυχής.

Τονίζει ότι το κείμενο αυτό διαχέει το δηλητήριο στα χέρια των γυναικών, οι οποίες θα αναγνώσουν το βιβλίο και η οξυμένη από αυτό φαντασία τους θα αφυπνίσει τις αισθήσεις και τα ένστικτά τους, που θα επιβληθούν στη λογική, καθώς κανείς δεν καταδικάζει την Έμμα για τις βέβηλες πράξεις της. Και καταλήγει: η τέχνη χωρίς κανόνες δεν είναι πια τέχνη. Είναι σαν μια γυναίκα να βγάζει όλα της τα ρούχα. Το να επιβάλλεις στην τέχνη τον μοναδικό κανόνα της δημόσιας ευπρέπειας δεν είναι να την υποδουλώνεις, αλλά να την τιμάς¹⁶.

Αφού ολοκλήρωσε την αγόρευσή του κατά της «ρεαλιστικής λογοτεχνίας» και αποτύπωσε τις σκέψεις του περί προσβολής της υψηλής τέχνης και της ευπρέπειας, θεώρησε ότι «ο κύριος ένοχος» δεν ήταν ο εκδότης, αλλά ο Φλωμπέρ¹⁷.

Το κείμενο του Φλωμπέρ πάσχει διττά: επιτίθεται στην ηθική και υπονομεύει το ηθικό της κοινωνίας¹⁸.

Ο συνήγορος του Φλωμπέρ εκκινεί την αγόρευσή του, τονίζοντας την αστική καταγωγή του Φλωμπέρ. «Διηγείται» ότι ο πατέρας του ήταν φημισμένος χειρουργός στη Ρουέν. Ο ίδιος έχει σπουδάσει νομική, είναι ένας λογοτέχνης κοσμογυρισμένος και πολυπράγμων. Σκοπός του, μας λέει, ήταν η ρεαλιστική αποτύπωση της σύγχρονης κοινωνίας και της καθημερινής ζωής. Θέλησε να παρουσιάσει μία γυναίκα που έλαβε υψηλή εκπαίδευση και διέπλασε τη νοημοσύνη της υπό συγκεκριμένους όρους έως και την τέλεση του γάμου της. Η υψηλή εκπαίδευση που έλαβε είναι η αιτία των παθών και των ονειροπολήσεών της που την οδηγεί να μην αναζητά την ευτυχία στο σπίτι της. Μ' αυτή την έννοια, ο Φλωμπέρ διδάσκει στις γυναίκες τον τρόπο να αποφύγουν τον κίνδυνο.

¹⁴ [Le procès de Madame Bovary | Les Amis de Flaubert et de Maupassant](#)

¹⁵ Y. Leclerc, Flaubert et la littérature en procès au XIXe siècle Avec la transcription des pièces d'un dossier inédit relatif au procès de Madame Bovary, Histoire de la justice, N° 23(1)/2013, 153-169(164). <https://doi.org/10.3917/rhj.023.0153>.

¹⁶ [Pièces du procès de Madame Bovary – Le ministère public contre M. Gustave Flaubert · Centre Gustave Flaubert](#)

¹⁷ [Le procès de Madame Bovary \(FranceArchives\)](#)

¹⁸ N. Levalet/ C. Rizet, Emma Bovary, Flaubert et nous : un suicide entre mélancolie et hystérie. Psychologie clinique et projective, n° 16(1)/2010, σ.247-269(249). <https://doi.org/10.3917/pcp.016.0247>.

Σε νομικό επίπεδο, επικαλέστηκε τη μαρτυρία του Λαμαρτίνου, σαν προσώπου με ειδικές γνώσεις τέχνης και επιστήμης, ο οποίος ανέγνωσε το βιβλίο και έκρινε ότι η ποινή της Έμμα, η λογοτεχνική αυτοχειρία της, ήταν δυσανάλογη εκ μέρους του συγγραφέα, τον οποίο διαβεβαίωσε ότι δεν θα βρεθεί κανένα ποινικό δικαστήριο να τον καταδικάσει¹⁹.

Ο συνήγορος του Φλωμπέρ προσπαθεί να επιχειρηματολογήσει πάνω στην ίδια βάση, την οποία έθεσε ο Εισαγγελέας. Όχι να υποδείξει την ελευθερία του λόγου και της τέχνης και την αναγκαία ηθική αποστασιοποίηση της τελευταίας, αλλά να πείσει ότι το μυθιστόρημα του Φλωμπέρ είναι ηθικό, αντιστρέφοντας ακόμη και τη σκέψη του συγγραφέα του²⁰. Πρόκειται για ένα λογοτεχνικό φιάσκο σε μία δίκη, η ανάδειξη μιας ανίσχυρης λογοτεχνίας, υποταγμένης στον λόγο του ηθικού ωφελιμισμού²¹.

Μάλιστα η κατηγορία δεν στηρίζεται μόνο στην ουσία του έργου αλλά και στη λογοτεχνική του μορφή. Καταδικάζεται ο συγγνός ρεαλισμός του έργου, ο ρεαλιστικός τρόπος γραφής, με λίγα λόγια η μορφή του έργου. Περαιτέρω, το ίδιο το ύφος του έργου, η απουσία του παντογνώστη αφηγητή που δεν καταδικάζει τις πράξεις της ηρωίδας, η αποστασιοποίηση του αφηγητή από την κριτική των δρώντων, η απουσία του τίποτα²². Καταδικάζεται μια νέα αφηγηματική τεχνική από τον Φλωμπέρ, ο έμμεσος διηγηματικός λόγος, η απουσία σχολίων εκ μέρους του, που θα αποκαθιστούσε τον ηθικό λόγο και η ταύτιση του συγγραφέα εν τέλει με την ηρωίδα του²³. Ίσως γι' αυτό ο Φλωμπέρ αναγκάστηκε να ανακράξει: «Madame Bovary, c'est moi».

Αν θέλαμε να δούμε τη Μαντάμ Μποβαρύ στην εικόνα του σήμερα θα ρωτούσαμε: Ποιος αφηγείται; Αυτό είναι ένα θεμελιώδες ζήτημα - το οποίο όμως αγνοήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης - διότι για να ενοχοποιηθεί ένας συγγραφέας για όσα έχει πει, πρέπει να τα έχει πει ο ίδιος. Από την εποχή του Gérard Genette, γνωρίζουμε ότι ο συγγραφέας και ο αφηγητής είναι δύο διαφορετικά πρόσωπα.

Οι δικαστές στην απόφασή τους ομιλούν για αποσπάσματα και εικόνες του κειμένου που το καλό γούστο καταδικάζει και τα οποία μπορούν να προσβάλουν τις «έντιμες και νόμιμες ευαισθησίες». Οι ευαισθησίες συγκαταλέγονται σε έντιμες και νόμιμες; Είτε υπάρχουν είτε δεν υπάρχουν.

Κατά το σκεπτικό της απόφασης, παρότι το βιβλίο αξίζει μια αυστηρή επίπληξη, καθώς η λογοτεχνία «πρέπει να κοσμεί και να αναπτερώνει το πνεύμα, εξυψώνοντας τη σκέψη και εξαγνίζοντας τα ήθη ακόμη περισσότερο από το να εντυπώνει την κακογουστιά της κακίας προσφέροντας την εικόνα της αταξίας που

---

¹⁹ [Pièces du procès de Madame Bovary – Plaidoirie du défendeur · Centre Gustave Flaubert](#)

²⁰ F. Dupray, Madame Bovary et les juges, ό.π., σ.233.

²¹ Y. LECLERC, Crimes écrits. La littérature en procès au XIXe siècle, Paris, 1991, σ.193.

²² F. Dupray, Madame Bovary et les juges, ό.π., σ.234.

²³ G. Sapiro, La responsabilité pénale de l'écrivain au prisme des procès littéraires (France, xixe-xxe siècles) Histoire de la justice, N° 23(1)/2013, σ. 249-269(250). <https://doi.org/10.3917/rhj.023.0249>.

μπορεί να υπάρχει στην κοινωνία [...] Υπάρχουν όρια στη λογοτεχνία, ακόμη κι αν αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί «ελαφριά», τα οποία δεν μπορούν να ξεπεραστούν, και αυτό ο Gustave Flaubert και οι συγκατηγορούμενοί του δεν το συνειδητοποίησαν αρκετά. [...] Έκανε το λάθος μονάχα να μην λάβει υπόψη του μερικές φορές τους κανόνες που πρέπει να σέβεται κάθε συγγραφέας και που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υπερβεί, και ξέχασε ότι η λογοτεχνία, όπως και η τέχνη, για να πετύχει το καλό το οποίο κλήθηκε να παράγει, πρέπει είναι αγνή και καθαρή τόσο στη μορφή όσο και στην έκφρασή της²⁴». Ο Φλωμπέρ θα συμφωνήσει με το σκεπτικό, γράφοντας σκωπτικά ότι «οι δικαστές έχουν το μονοπώλιο του γούστου. Γνωρίζουν πώς πρέπει να γράψουμε²⁵».

Όπως εύστοχα επισημάνθηκε, το αιτιολογικό του δικαστηρίου, το οποίο δεν συνάδει με το διατακτικό της απόφασης, έθεσε γενικές σκέψεις, χωρίς αναφορές στα σημεία του έργου, περί του σκοπού της λογοτεχνίας και της ρεαλιστικής μορφής που πρέπει να αποφεύγει ο λογοτέχνης, με σκοπό τη θέσπιση κανόνων περί του αισθητικά ωραίου²⁶.

Συνέδεσε τη λογοτεχνία με την ηθική και την ομορφιά παρόλο που ο Φλωμπέρ αντέκρουσε ότι ό, τι είναι όμορφο είναι και ηθικό και ειρωνεύτηκε ότι πρέπει να συγχαρούμε τη γαλλική δικαιοσύνη για το καλό παράδειγμα αμεροληψίας και καλού γούστου που έδωσε. Το δικαστήριο τελικά κλήθηκε να αποφανθεί αν το περιεχόμενο του έργου προσβάλλει τη δημόσια ή θρησκευτική ηθική, αντικαθιστώντας τον ίδιο τον αναγνώστη και ορίζοντάς του τα κείμενα που ενέχουν λογοτεχνική αξία²⁷.

Το δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του στις 7 Φεβρουαρίου 1857. Για τους δικαστές, το μυθιστόρημα προσέβαλε το καλό γούστο, εξέθεσε θεωρίες αντίθετες με τα χρηστά ήθη, τα θεμέλια της κοινωνίας και ξεπέρασε τα αποδεκτά όρια που πρέπει να σέβεται η λογοτεχνία, «ακόμη και η πιο ελαφριά», για αυτό και άξιζε στον συγγραφέα του «μια αυστηρή επίπληξη». Ωστόσο, έγινε δεκτό ότι ο Φλωμπέρ δεν έγραφε με «πνεύμα ακολασίας» και συνομολόγησε τον σεβασμό του για τα χρηστά ήθη και τη θρησκευτική ηθική, γι' αυτό και αθωώθηκε.

Μα, εκτός από τον Φλωμπέρ, δικάστηκε και ο ποιητής. Αχ, αυτά τα άνθη του κακού...Οι κατηγορίες εναντίον του «συντάκτη» των *Les Fleurs du mal* ήταν οι ίδιες: προσβολή της δημόσιας και θρησκευτικής ηθικής και των χρηστών ηθών. Πάλι ο Εισαγγελέας Ερνέστ Πινάρ, ο οποίος αυτή τη φορά πέτυχε την καταδίκη του ποιητή για έξι ποιήματα από τα εκατό της συλλογής, τον καταλογισμό 300 φράγκων στον λογοτέχνη και 100 φράγκων για κάθε έναν από τους εκδότες.

Πώς ξεκινάει, όμως, η ιστορία; Βρισκόμαστε στον Ιούνιο του 1857. Ο Baudelaire δημοσιεύει το *Les Fleurs du Mal*, ένα τεράστιο ποιητικό έργο το οποίο δούλεψε για πάνω από δεκαπέντε έτη, με εκδότες τους Auguste Poulet-Malassis και

---

²⁴ [Pièces du procès de Madame Bovary – Jugement · Centre Gustave Flaubert](#)

²⁵ F. Dupray, *Madame Bovary et les juges*, ό.π., σ.237.

²⁶ Dupray, σ.239.

²⁷ Dupray, σ.242.

Eugène de Broise. Στις 7 Ιουλίου συντάχθηκε μια έκθεση από τη Γενική Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, στην οποία το *Les Fleurs du Mal* κρίθηκε ότι παραβιάζει τους νόμους της θρησκείας και της δημόσιας ηθικής, η οποία κοινοποιήθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών.

Στις 16 Ιουλίου αρκετά αντίγραφα του *Les Fleurs du Mal* κατασχέθηκαν για να ταΐσουν τον Κέρβερο της δικαιοσύνης, σύμφωνα με τα λόγια του Baudelaire²⁸.

Ο ποιητής ανακρίθηκε για τρεις ώρες από τον Camusat-Busserolles, ο οποίος παρέπεμψε την υπόθεση στο περίφημο έκτο σωφρονιστικό τμήμα του δικαστηρίου του Σηκουάνα, όπου ο αναπληρωτής εισαγγελέας, Ερνέστ Πινάρ εκπροσώπησε τον εισαγγελέα. «Κατηγορήθηκαν» δεκατρία ποιήματα για προσβολή της δημόσιας και της θρησκευτικής ηθικής, σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 8 του νόμου της 17ης Μαΐου 1819 : « *Le Reniement de saint Pierre* », « *Abel et Caïn* », « *Les Litanies de Satan* », « *Le Vin de l'assassin* », « *Les Bijoux* », « *Sed non satiata* », « *Le Léthé* », « *À celle qui est trop gaie* », « *Le Beau Navire* », « *À une mendiante rousse* », « *Lesbos* », les deux « *Femmes damnées* » comptées pour une pièce, « *Les Métamorphoses du Vampire* ».

Ο ποιητής οδηγείται στο δικαστήριο που αποτελείται ως είναι φυσικό μόνον από άνδρες. Μου λείπει μια γυναίκα, γράφει.

Την Πέμπτη, 20 Αυγούστου 1857 ο Μπωντλαίρ δικάζεται. Ο αναπληρωτής εισαγγελέας Πινάρ προτρέπει στην αγόρευση του το δικαστήριο να καταδικάσει «τον ρεαλισμό» του *Les Fleurs du Mal*: «Αντιδράστε με μια απόφαση [...] ενάντια σε αυτόν τον άρρωστο πυρετό που οδηγεί στη ζωγραφική των πάντων, στην περιγραφή των πάντων, λέγοντας τα πάντα σαν να καταργήθηκε η προσβολή της δημόσιας ηθικής και σαν να μην υπήρχε αυτή η ηθική».

Τα ποιήματά του κατηγορούνται ότι στερούνται σεμνότητας και περιέχουν λάγνες εικόνες μέσα από τις λέξεις. Υπάρχουν στις στροφές των ποιημάτων λέξεις που παραπέμπουν σε χειρονομίες και λάγνες επαφές²⁹.

Το επιχείρημα του συνηγόρου Chaix d'Est-Ange είναι ότι ο Μπωντλαίρ ζωγραφίζει την κακία, την αναδεικνύει ως απεχθή: «η επιβεβαίωση της ύπαρξης του κακού δεν συνιστά άνευ ετέρου την εγκληματική έγκρισή του».

Κατά τον συνήγορο, ο ποιητής απλώς εμβάθυνε στις πτυχές της ανθρώπινης φύσης, μεγαλοποίησε τις αποτρόπαιες πλευρές της, μεγέθυνε την κακία ώστε να την κάνει αποτρόπαια και να δημιουργήσει ένα βαθύτερο μίσος για αυτή. Επεσήμανε ότι ο δικαστής δεν είναι κριτικός λογοτεχνίας, δεν δικαιούται να αποφασίζει μεταξύ σχολών ύφους³⁰.

---

²⁸ [Le procès des Fleurs du Mal - L'Orient-Le Jour](#)

²⁹ P. Budini, Le procès des « FLEURS DU MAL »: Pourquoi condamner « les bijoux et non une martyre? », *Francofonie*, No. 54/ 2008, σ. 155-173(158).

³⁰ <https://hubacdefrancais.noblogs.org/plaidoirie-pour-la-defense-de-charles-baudelaire-lors-de-son-proces-pour-les-fleurs-du-mal-en-1857/>

Δεν έπεισε εν τέλει το δικαστήριο, το οποίο έκρινε ένοχο τον ποιητή για το αδίκημα της προσβολής της δημόσιας ηθικής και των χρηστών ηθών και του επέβαλε πρόστιμο 300 φράγκων. Οι εκδότες Poulet-Malassis και de Broise καταδικάζονται σε πρόστιμο 100 φράγκων, ενώ αφαιρούνται έξι ποιήματα από το Les Fleurs du Mal: «Les Bijoux», «Le Léthé», «À celle qui est trop gaie», ένα από τα «Femmes damnées», «Lesbos» και «Les Métamorphoses du Vampire».

Ο Βίκτορ Ουγκώ έγραψε ένα γράμμα στον Μπωντλαίρ, για να τον εμψυχώσει: «Τα Fleurs du Mal σου λάμπουν και θαμπώνουν όπως τα αστέρια [...] Ένα από τα σπάνια παράσημα που μπορεί να δώσει το σημερινό καθεστώς, μόλις το έλαβες [...] Αυτό είναι ένα ακόμη στέμμα. Σου σφίγγω το χέρι, ποιητή».

Μετά την καταδίκη, ο εκδότης Poulet-Malassis ακρωτηριάζει το Les Fleurs du Mal, αφαιρώντας τα καταδικασμένα ποιήματα, τα οποία παρέμειναν απαγορευμένα στη Γαλλία μέχρι τις 31 Μαΐου 1949, ημερομηνία έκδοσης της ακυρωτικής απόφασης που εκδόθηκε από το ποινικό τμήμα του Ακυρωτικού Δικαστηρίου μετά την έφεση που κατατέθηκε στις 22 Οκτωβρίου κατ' εφαρμογή του νόμου του 1946.

Συγκεκριμένα, ο νόμος της 25ης Σεπτεμβρίου 1946 στο άρθρο μόνο όριζε ότι μπορούσε να ζητηθεί η αναθεώρηση καταδικαστικής απόφασης για προσβολή της δημόσιας αιδούς από συγγραφέα βιβλίου μετά την πάροδο είκοσι ετών από την έκδοση της τελεσίδικης καταδικαστικής απόφασης. Το δικαίωμα της αίτησης επανεξέτασης ανήκει αποκλειστικά στην Société des Gens de Lettres de France, η οποία ενεργεί είτε αυτεπάγγελτα είτε κατόπιν αιτήματος του καταδικασθέντος και εάν ο τελευταίος έχει πεθάνει, κατόπιν αιτήματος της συζύγου του, ενός από τους κατιόντες του ή, ελλείψει αυτών, του πλησιέστερου συγγενή του. Σκοπός του νόμου είναι η ηθική αποκατάσταση του συγγραφέα.

Στη νέα αυτή δίκη το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα ποιήματα που καταδικάστηκαν δεν περιέχουν άσεμνους ή και χονδροειδείς όρους και δεν υπερβαίνουν, στην εκφραστική τους μορφή, τις ελευθερίες που επιτρέπονται στον καλλιτέχνη· αν ορισμένες εκφραστικές εικόνες μπορούσαν, με την πρωτοτυπία τους, να ανησυχήσουν κάποια μυαλά την εποχή της πρώτης δημοσίευσης του «Les Fleurs du Mal» και να εμφανιστούν στους πρώτους κριτές ότι προσβάλλουν τα χρηστά ήθη, μια τέτοια εκτίμηση, που συνδέεται μόνο με τη ρεαλιστική ερμηνεία αυτών των ποιημάτων και παραμελώντας το συμβολικό τους νόημα, αποδείχθηκε αυθαίρετη, καθώς δεν επιβεβαιώθηκε ούτε από την κοινή γνώμη ούτε από κριτικές της λογοτεχνικής γραμματείας³¹.

Έτσι, ο ποιητής αθωώθηκε αναδρομικά. Μετά θάνατον³².

Μια ωραία μεταθανάτια εκδίκηση για τον αντιφρονούντα ποιητή! Το δικαστήριο έκρινε ότι η καταδίκη απαγγέλθηκε επικεντρωμένη καθόλα στον

---

³¹ https://ledroitcriminel.fr/le_phenomene_criminel/crimes_et_proces_celebres/ baudelaire.htm

³² C. Raisin Dadre, La révision du procès des « FLEURS DU MAL », Hommes et mondes , 1950, Vol. 13, No. 50, σ. 153-154.

ρεαλιστικό χαρακτήρα των ποιημάτων χωρίς να ληφθεί υπόψη το συμβολικό τους νόημα, χωρίς η κρίση αυτή να έχει επικυρωθεί ούτε από την κοινή γνώμη ούτε από τους μελετητές³³.

Η τέχνη για την τέχνη, λοιπόν, ή ο συγγραφέας πρέπει να διαφυλάσσει τη δημόσια ηθική, ως ένα κοινωνικό του καθήκον ή και να προτάσσει πάντα την αλήθεια και μόνον την αλήθεια;

Ιδού ένα ερώτημα που δεν θα απαντήσουμε.

---

³³ Cass. crim., 31 mai 1949, Gaz. Pal., 1949 II, σ. 121.